

Jegyzetek a Vajdasági Magyar Írók vitaestjén

...az igazat mondd, ne csak a valódit,
a fényt, amelyet világlik agyunk
hisz egymás nélkül sötétben vagyunk.
(József Attila)

A »HID« kezdeményezésére Vajdaság magyar írói az elmúlt hó folyamán vitaestet rendeztek azzal a céllal, hogy a vajdasági magyar irodalom alapvető kérdéseit megvitassák és tisztázzák. A vita napirendjén az irodalmi alkotás, az irodalmi kritika problémái és a szocialista építés írói ábrázolásának kérdései szerepeltek. A vitaesten a vajdasági magyar írás legcselekvőbb és legkiemelkedőbb emberei vettek részt és ez lehetővé tette azt, hogy mindenki őszintén fejtse le álláspontját és védje is mindaddig, amíg az ellenérvelő hatása alatt maga is meg nem győződött álláspontja tarthatatlanságáról. Megállapíthatjuk, hogy ez a vitaest mint az írói együttműködés és önképzés egyik új fajtája sokban elősegítette a résztvevők emberi és írói továbbfejlődését, a kritika és önkritika módszereinek hatásos és áldásos alkalmazását.

A felvetett kérdések egyike: van-e, lehet-e vajdasági magyar irodalom? Ezen a kérdésre a jelenlevők pozitív választ adtak. Vajdaság különleges helyzetéből különleges társadalmi körülmények alakulnak ki, ezek pedig olyan feladatokat rónak a vajdasági magyarok életét és annak körülményeit ábrázoló íróra, amelyeknek csakis a mi vajdasági magyar íróink telhetnek eleget, illetőleg: a vajdasági magyar irodalom ábrázolhatja hitebben és leghitelesebben itteni magyar népünk és a vele élő testvérnépcek fejlődését, egymáshatását, összefogását, stb. Vajdaság magyarsága egy szűkebb, földrajzilag könnyebben átfogható fogalom, ennek arányában az itt elhangzott és leírt szónak is lemérhetően közvetlenebb a hatása. Ezért a vajdasági magyar irodalomnak sem lehet más a célja mint az itteni magyarság lelkéhez hozzáférni és tudatosítani benne a máit, a tegnapot és mindent, ami az életét alkotja. A vajdasági magyarság helyzete nem kívánja meg egyik magyartól sem azt, hogy akár egy percig is megtagadjon a magyar kultúrához való tartozást, viszont nem zárja ki azt sem, hogy a jugoszláv szocialista hazához való ragaszkodásán keresztül az egész halladó és igazi demokratikus emberiséghez tartozónak érezze magát. Ezenkívül tény ma az is, hogy a J. Sz. N K. gyorsabb fejlődési tempója és az életkörülmények különfélesége folytán a vajdasági magyarok ma más fejlettségi fokon állnak, mint a magyarországi, romániai vagy szlovénszékői magyarok. Itt a jelent és a társadalmi valóságot csak a vajdasági magyar írók ábrázolhatják kellő hitelességgel.

Ezen feladatok megoldásánál ők sem vonhatják ki magukat a szabály alól, hogy t. i. műveikben az objektív valóság szubjektív ábrázolását adják. Épp ezért kell megállapítani, hogy itteni magyar íróink nem ismerik eléggé és eddig nem is igen törekedtek megismerni Vajdaság multját, fejlődését. Így számos a magyarságot érintő sorsdöntő kérdés ábrázolása kimerült alkotásaikból. Hogy csak a legfontosabbakat említsük: a századfordulói kivándorlások Amerikába, az elszegényedés, az aratósztrájkok, a falusi tömegek városokba özönlése, — továbbá a külső társadalmi feltételek által meghatározott átalakulása a magyar-

ság társadalmi tudatának — az úvidéki magyar munkásság életének feltárása, magatartásának magyarázata stb. stb. Megállapítást nyert, hogy irodalmunk gyermekbetegségekkel küzd, hogy itt nálunk még külön megbetegedések is észlelhetők, amelyek Vajdaság speciális problémáiból — főleg a sötét múltból — származnak; pl.: magyartalan nyelvhasználat stb.

Vajdasági magyar irodalom tehát van, szükségesszerűen van és az írókon a sor, hogy felvirágoztassák, előbbrevigyék fejlődését.

A felvetett kérdések egyike az író világnézeti alapjainak tisztázása volt. Megállapítást nyert, hogy az, aki irodalom útján ábrázolni akarja a valóságot, nem vonhatja ki magát a valóság tudományos kutatása alól. Okvetlen le kell számolni bizonyos csökevényekkel, hogy önmagunkban a más helyesen felépíthessük, művészetünket, irodalmunkat helyesen kialakítsuk és a helyest helyesen kivetítsük. Ennek egyik biztosítéka világszemléletünk tisztázása saját magunk előtt. Azt a társadalmi valóságot, amelyet magunk előtt nem tudunk a marxizmus-leninizmus álláspontjáról megvilágítani, nem fogjuk tudni irodalmilag sem ábrázolni: olyan ösvényekre tévedhetünk, amelyekre lépve az íráson keresztül magát az olvasót is tévútra vezethetjük. Ebben a tekintetben az irodalomelmélet is csak részben segíthet, mert annak szabályai a tapasztalati tények, tehát a már megjelent művekből vezetik eredetüket és az alkotásnál nem alkalmazhatók egyenesen a műre. Maga az irodalom-elmélet tehát nem segíthet ott, ahol világnézeti kiképzésre van szükség. Az író kötelessége az irodalomelméleten kívül a korszerű tudomány és bölcsészet kérdéseivel is bőhatóan foglalkozni, hogy magas hivatását becsülettel szolgálhassa. A szocialista realizmus elméleti kérdéseinek tárgyalása, a szocializmus bölcsészete, a dialektikus materializmus ismerete nélkül ugyancsak nem vezet eredményre. Ezért tünték ki a vitaest minden résztvevője elé a világnézeti önképzés fontos feladatát.

Gyakran esett szó a realizmus, a szocialista realizmus és a naturalizmus egyes kérdéseiről. Külön kiemelték a résztvevők a polgári realizmus különválasztásának szükségességét a szocialista realizmustól. Tévedés volna a szocialista realizmus eredetét a polgári realizmusból levezetni, mintha ez utóbbi annak volna a természetes folyamánya, szintézise lenne. A szocialista realizmus *lényegében* különbözik a polgári realizmustól: témaköre, eszménye, világszemlélete más! Míg a szocialista realizmus eszménye a munka, az alkotás a polgári realizmus legnagyobb íróinál is ez tízedrangú kérdés. A polgári realizmus eszménye az »én«, a »személy«, az »egyéniég«. Mi tudjuk, épen mert a történelmi materializmus alapjain állunk, hogy a munka tette meg az embert emberré. Hasonló a különbség a művészi módszerek alkalmazásában is.

Ugyancsak meg kell vonni a határt a haladó szellemű burzsoá és a szocialista irodalom között. Alá kell húzni azt a tényt, hogy a hatalom meghódítása után is a proletariátus az eszmék frontján gyengébb a burzsoáziánál, mert ez utóbbi világnézete még évtizedekig is létebben marad és a szocialista építéshelyen fázisában épen a szocialista irodalomra vár a szellemi élet átalakításának harcok feladata.

Mely célokat kövessék íróink alkotó munkásságukban, mi az irodalom célja, szerepe és feladata a vajdasági magyarság életében? A vajdasági irodalom ebből a talajból nőtt ki, Vajdaság életéből fakad — ezért Vajdaság problémáin keresztül adja az egyetemes emberiség problémáit. Évezredek óta az irodalomnak nagy a szerepe az osztályharokban. Ez a szerepvállalás nem egyszerű sorbavállalás, hanem bonyolult folyamat, állásfoglalás is, amely társadalmi és politikai

következményekkel és felelősséggel jár. Népköztársaságunkban ma a legfontosabb osztályharc feladatát a szocialista építésben való részvétel. Én értem, hogy Jugoszlávia öntudatos dolgozói élen járnak ebben a harcban. Az írók feladata írói alkotás útján kiemelni jövőnk hordozóját, a munkásosztályt és a dolgozó népet, a munkást, a parasztot és ezúton befolyásolni a tömegeket arra, hogy a jövőnk pozitív céljaiért való harcban még tevékenyebb részt vegyenek. Művészi feldolgozásra várnak azok a témák, amelyek társadalmi fejlődésünk általános törekvéseinek megfelelően mozgósítani tudják magyar dolgozóinkat azokra az erőfeszítésekre, amelyeket a szocialista építés mai tempója mindenkitől megkíván. Ez persze nem jelenti azt, hogy íróink témaköre ezzel le is zárul. A kispolgárt is be kell mutatni, bármennyire sem egy eszményi osztályréteg. De tudni kell, hogy a kispolgári réteg eszményképe, a burzsoáziát követő és majmoló fölfelékapaszkodás, számtalan nem kispolgárban is még erős gyökerekkel él. A történelmi materializmus szempontjából bemutatva ezen osztályréteg szétoldadásának szükségességét ki kell vonni a munkásság széles tömegeit eszméi befolyása alól és ilyen módon be kell bizonyítani, hogy a kispolgárság megszűnése nem vonja maga után a magyarság megszűnését!

Íróink nem zárkozhatnak el a dekadencia és a formalizmus elleni harc elől sem, még akkor sem, ha a vajdasági magyar irodalomban nem igen van dekadens vagy tisztán formalista író. Ha ilyen nincs is, nem lehet határozottan azt állítani, hogy íróink alkotásában nem lelhető fel gyakran ezen irányzatok nyoma. A dekadencia és a formalizmus elleni általános harcban a harcot a magunk részéről elsősorban saját magunkban kell elkezdeni.

Valóságunkba, tehát témakörünkbe tartozik a már előkészítő mult. és a jövőt előkészítő jelen írói ábrázolása is.

Élénk eszmecsere fejlődött ki az írói ábrázolás, a típusalkotás, a forma és tartalom kérdései körül.

Miután a szocialista realizmus a helyzet tudatosítás pillanatában épen olyan pártos irodalmi irányzat mint bármely másik, sokan azt hiszik, hogy ennek a pártosságnak egyszerűen a rezsim mellett való írásban kell kifejezésre jutnia. A szocialista realizmus pártossága azonban csak azért van, hogy a cselekmény helyes beállítása folytán az egész társadalmi háttér is kirajzolódjon és ezúton az írás ilyen vonatkozásban is hiteles legyen. — hogy az ellentétké harcában kidomborodjon az ami «valójában, egészben» igaz, és így lemerődjön a szavak és cselekmények teljes társadalmi igazsága, súlya és hatása. Ha hiszünk az igazságunkban, a lelkiünk viszhangjaként keletkezik, magunkban átszűrt és magunkból kivetített jellem, alak, helyzet beszéd és leírás a valóságban, művünkben is erős igazsággá lesz.

Két módja van a valóság bemutatásának: a tudomány és a művészet. Mindkét mód célja azonos: a tárgyilagos valóság. »Az aké politikai gazdaságtannal foglalkozik, statisztikával fegyverzi fel magát, hogy olvasója tudatára hasson és meggyőzze őt arról, hogy egy bizonyos osztály helyzete jobb, avagy rosszabb lett. A költő plasztikusan, művészi eszközzel ábrázol, az olvasó képzeletére hat és így győzi meg olvasóját arról, hogy egy osztály helyzete megváltozott. Mindkettő ábrázol- és mindkettő meggyőz. Az első a biztos igazság a második a szavahihetőség eszközeivel.« (Bjelinszki)

Az irodalmi valóságábrázolás tehát a szocialista realizmus lényege is. A valóság költői reprodukciója a szocializmusért folyó harc keretében, a szocializmus építésének útján és magában a szocializmusban. A szocialista realizmusban az ember úgy kapja az alakokat és azok vonatkozásait, hogy azok okvetlenül hámulatot, elvetést vagy gyűlöletet váltanak ki. Ezért természetes, hogy a szocialista realizmusban nem választható el a forma a tartalomtól. Helytelen az a felfogás, hogy jó szocialista tartalom esetén jelentéktelen a forma kérdése.

ment a jó tartalomnak természetszerűleg jó formára van szüksége, hogy hiteles művészi alkotás lehessen. Bár az elsőbbség a tartalmat illeti meg, a formát sem hanyagolhatjuk el. Viszont az is bizonyos, hogy a jó tartalom mindig kialakítja a jó formát, amint a jó forma is hat a társadalomra: a kettő elválaszthatatlan dialektikus egységet képez.

Az irodalmi értelemben vett valóság nem a külvilág közvetlenül érzékelt felülete, nem az élet pillanatnyi esetleges jelensége. Ezek fényképszerű visszaadásával csak a naturalizmus elégedhet meg. Ezért is kell ellene harcolni. A körülmények a fontosak: ezek pedig mások a kapitalizmusban és mások a szocializmusban. Ezek figyelembevételével kell meglátni és megismerni a valóságot, megfigyelni és megalkotni a típusokat. Itt sem szabad azonban túlozni, mert nem függ minden és kizárólagosan a környezettől, mert hiszen az általa kialakított típus visszahat a környezetre és maga is alakítja a környezetet.

Vajdaság magyar írói gyakran vétnek ezen elvek ellen. Gyakran kizárólag az u. n. pozitív típusokat ábrázolják és ezzel leszűkítik a negatív típusok elleni harcot, ami egyike az irodalom legmagasabb feladatainak. Amennyiben pedig negatív alakokat is ábrázolnak, elmagyolják a művészi eszközökkel való ábrázolást, — megelégszenek azzal, hogy leírják »piszkos kulák« típusuk negatív mivoltát nem mutatják be a típus magatartásával, gesztusaival stb. Ha egyik másik író ezen ellentéteket be is mutatja írásában, megelégszik azzal, hogy ez az ellentétet sematikus »fehér-fekete« alapon mutassa be, kihagyja a művészi eszközökkel való varrálást. Típusaik sokszor igen általánosak, úgy hatnak, mintha egyedül állnának a világban, mert nincs meg a kontraszt. Sokszor az ábrázolás csak részleteiben jó, de itt sincsenek a típusok tipikus körülményekbe illesztve, — leginkább a környezet teljesen hiányzik. Gyakran fordulnak elő formai hibák is, dilettantizmus, amely tehetség és művészi ambíció hiányában csak ismerteti, de nem ábrázol. Nem ritka az eset, hogy íróink a típus keresésében csak a ma típusát látják és nem látják azt, amit az irodalmon keresztül tipikussá akarunk tenni, ami fejlődésben van és ezért sokszor alig látható, ami azonban mégis a jövőt jelenti.

Az írói alkotás függetlenségéről is szó esett a vitaesten. Alkotásában az író szabad ember. Nem szabad megrendelésre dolgoznia. De emberi törvény az, amely megkívánja, hogy az író tollából kikivánczó, látnivaló tünet, esemény, jelenség, elképzelés egyezzen azzal, amit a társadalom tőle elvár. Ez pedig csak az író és a társadalom elválaszthatatlan dialektikus egybeforrottságától, az írónak a társadalomban való teljes feloldottságától függ. Ha ez a kérdés így oldódik meg, megszűnik az írói szuverenitás és a »megrendelés« közötti ellentét is. A műalkotás a közösség ügye abban a pillanatban, aminél elhagyta a szerző asztaliókját és közlésre került. Ezért csak olyan műveket szabad közölni, amelyek az olvasót felemelik, fejlődésében előbbretendítik. Ezért kell íróinknak minden írását következetesen végiggondolni, minden szemszögből elbírálni és csak amikor már a munka egészében és részleteiben is közölhetőnek bizonyult, szabad a művet nyilvánosságra hozni.

Az írói lelkiismeret felébresztésében nagy szerepe van az ilyen irodalmi vitaesteknek!

M. C.